

Rusya'da Kütüphanecilik: Dönüşüm Gerçeği

Ljudmila Inkova ve I. Osipova

Ön bilgiler

SSCB'deki kütüphaneler bütün topluma açıktır. Onlar, toplumu oluşturan bir çok farklı topluluklara özel hizmetler sunmağa çalışırlar ve toplumun kültür, bilim ve eğitimle ilgili genel ihtiyaçlarını karşılamak için çaba gösterirler.

Ülkenin kütüphane sisteminde farklı bakanlıkların yönetimi altında çalışan 300.000'i aşkın kütüphane bulunmaktadır. Onlar coğrafik konum ve üretim ilkelerine göre yerleştirilmişlerdir. Dermelerinin miktarı altı tirilyona ulaşır ve ülke halkının yarıya yakını onları kullanır. Yayımlanan kitapların sayısı ise yılda altı milyara ulaşmaktadır.

SSCB Kültür Bakanlığı ile Sovyet Cumhuriyetleri Kültür Bakanlıklarının kütüphaneler ağı 100.000 evrensel kütüphaneyi içine alır. Halk (şehir, semt, taşra, çocuk ve gençlik) ve araştırma (cumhuriyet ve bölge düzeyinde) kütüphaneleri bunların içindedir. Hümanitelere ayrılmış bazı özel kütüphaneler de bulunmaktadır: Yabancı Literatür İçin Tam-Birlik Devlet Kütüphanesi, Merkezi Tiyatro Kütüphanesi, Devlet Genel Tarih Kütüphanesi ve iki dev kuruluş; ülkenin ana (milli) kütüphanesi olarak tanınan SSCB V.I. Lenin Devlet Kütüphanesi ile M.E. Saltykov-Scedrin Devlet Kütüphanesi gibi. 1970'lerde ve 1980'lerde halk kütüphaneleri ağı yeniden düzenlendi ve 4.000 merkezi kütüphane sistemi oluşturuldu. Bunların dermeleri toplam kütüphane dermelerinin %40'ına ulaşmaktadır. Her merkezi kütüphane sistemi, bir merkez kütüphane ile 20 kadar şube kütüphanesini içine alıyor.

En geniş kütüphaneler ağı SSCB Halk Eğitimi Devlet Komitesi'ninkidir. Bu ağ; okul, teknik kolej, kreş ve çocuk evleri ile okul öncesi eğitim kuruluşlarındaki 130.000 kütüphaneyi içine almaktadır.

Özel Kütüphaneler

50.000 dolayında bilimsel ve teknik kütüphane ile öteki özel

* Yazarlar, SSCB, Moskova'da, Lenin Yabancı Literatür Devlet Kütüphanesi Görevlileridir.

kütüphaneler, ülkenin bütün bölgelerinde, milli ekonominin bütün dalları için hizmet sağlamaktadır. Tam-Birlik, merkezi, bakanlıklara ait ve bölgesel düzeydeki kütüphaneler; teknik, tarım ve tıp kütüphaneleri; ayrıca iş yerleri ile kurum ve kuruluşların kütüphaneleri bunlar arasında yer alır. Özel kütüphanelerin çoğu bilgisayarlara dayalı bilimsel ve teknik bilgileme merkezleri ağına bağlıdır.

Sovyet sendikaları 17.000'ten aşkın kütüphaneye mali destek sağlarlar. Bu kütüphaneler, özel olarak, büyük fabrikalarda faaliyet göstermektedir.

SSCB Bilimler Akademisi ile Sovyet Cumhuriyetlerindeki Bilimler Akademileri, Sağlık Bakanlığı, Tarım Bakanlığı ve öteki bakanlıkların hepsi kendi özel kütüphane ağlarına sahiptirler.

Toplam olarak 400.000 kütüphane görevlisi bulunmaktadır. Özel kütüphaneciler, yüksek öğrenim için üniversitelerdeki kütüphanecilik fakülteleri, eğitim enstitüleri ve birlik cumhuriyetlerindeki sanatlara ilişkin enstitüler yanında 20 devlet kültür enstitüsünde yetiştirilirler. Ülke üzerine dağılmış yüzotuz eğitim enstitüsü de orta düzeyde özel kütüphaneci yetiştirmektedir. Yüksek ve orta düzey eğitim kuruluşlarından her yıl 20.000 dolayında özel kütüphaneci mezun oluyor.

Mevzuat

1984'te SSCB Yüksek Sovyeti'nin bir kararı olarak çıkarılan "SSCB'de Kütüphane Organizasyonu Tüzüğü" bir kütüphane kanunu niteliğindedir. Sovyet toplumunda şimdi ortaya çıkan köklü politik, kültürel ve ekonomik dönüşümlerin sebep olduğu işlemleri pekiştirme amaçlı yeni bir yasa tasarısı hazırlanıyor.

Önceki yıllarda, okuyucu ve ödünç verilen kitapların sayısı gibi çalışma ölçümleri büyütüldü ve "Sovyet hayat yolu"nın üstünlüklerine dayandırıldı. Bununla birlikte, *yeniden yapılanma* (perestroyka) dönemini başlatan bütün başarıların gerçekçi bir değerlendirmesi bizi, eğitim, kültür ve üretimdeki üstünlükler için kütüphanelerin taşıdığı önemin derin ve daha mükemmel bir tahlilini yapmağa zorlamaktadır. Bugün bu tahlil medenî ve siyasî faaliyetlerin, ekonomik reformların ve milli bir bilincin gelişmesi işlemlerinin güçlendirilmesi yanında, demokratikleşme, genel haberlilik, insanileşme, halkın kültür düzeyinin yükseltilmesi ve yaratıcı gücünün ortaya çıkarılması bağlamında düşünülmüyor.

Sorunlar ve çözümler

Kütüphanelerin gelecekte izlemesi gereken yolu belirlemek için, ilkin süregelen sorunlar ile çözümlenmemiş sorunların hepsi Sovyet toplumunun yeniden yapılanması genel bağlamı içinde gözden geçirilmelidir. 1980'lerin sonunda, Sovyet basınında kütüphanelerin ve kütüphaneciliğin vahim durumuna ışık tutan pek çok yayın yapıldı. Toplum durumuyla yakından

İlgilendirildi. Parlamentoda kütüphaneciliğe ilişkin bazı sorunlar hakkında yapılan tartışmalar yanında merkez ve cumhuriyet gazete ve dergilerinde çıkan çok sayıdaki yazılar bunun kanıtını vermektedir.

Acaba, kütüphaneler bilgileme kaynaklarını ihtiyaç duyanlar için erişilebilir kılma yeterli midir? Onlar öncü kültürel ve eğitici rollerini ve bilgileme güçlerini yeniden kazanmak için ne yapmalıdırlar?

Geçmişin Mirası

Yönetimin katı yöntemleri, genelde kültürün ve özelde kütüphanelerin ödeneklendirilmesinin "arta kalan ilkesi" (ki bununla ancak daha önemli sayılan başka projelerin ödeneklerinden 'ertelenen'ler sağlanabiliyordu) ve büyüklük hastalığı (kütüphaneciliğin temelde nicelik ölçüleri kullanılarak değerlendirildiği bir duruma önderlik eden, ideolojiye bağlı büyük önem) gibi olumsuz sonuçlar verdi.

Yönetimdeki aşırı merkezileşme, ülkedeki kütüphanelerin gelişmesine olumsuz etkiler yapmıştır. Gerçekte o, kütüphaneleri gelişmeleri için kendi önceliklerini belirlemek ve kendi kitap sağlama biçim ve yöntemlerini seçmek hakkından yoksun bırakmıştır. Sonuç olarak okuyucular, kendilerine sunulan hizmetlerin tür ve niteliğini doğrudan etkileyememişlerdir. Üstelik, yıllar süren bir dönemde kütüphaneler, onlara ihtiyaç duydukları materyalleri sağlamada güçsüzlüğe düşmüşler için, okuyucularını yitirmişlerdir. Kütüphanelerin sosyal saygınlığı azalmıştır. Ülkenin milli kütüphanesi olan Lenin Devlet Kütüphanesi'nin felâketli müşkülü bunun açık delilidir.

Bu kritik olaylar kütüphaneciler tarafından basında, konferanslarda, seminerlerde ve yuvarlak masalarda hararetle tartışılmaktadır. Eleştirici görüşler literatürde ve uygulamada hâlâ etkili olan geçmişin cesur bir reddi ile birleşmekle birlikte, yapıcı görüş ve öneriler de ortaya konuyor. Bazı öneriler kütüphaneciliğin sosyal gelişiminin şimdiki aşamasına ilişkin özel yönleri ile ilgilidir ve sosyal kuruluşlar olarak kütüphanelere yöneltilen ön yargılı davranışları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Ötekiler ise, kütüphanecilik açısından daha stratejik bir öneme sahiptir.

Bu yazıda biz, kütüphanelerin şimdiki bunalımı atlattıklarında çok önemli olan bazı ilkeleri tartışacağız.

Gelecek Umudu

Bir çok bakımlardan, bir yönetim dahnının etkililiği, onlara erişme yolu yanında, gelişme perspektiflerini açıkça kavrama yeteneğine sahip bulunmaya dayanır. Yeni sosyal durum SSCB'de yeni bir kütüphane gelişmesi kavramını gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda onlar, bakanlıklara bağlı, bölgesel ve yazarların onlara alternatif olarak ileri sürdükleri Tam-Birlik ve Bakanlıklar arası düzeyde görünmüşlerdir.

O, kütüphanelerin işlevlerine ilişkin gelenek dışı bir yorumun yer aldığı

"SSCB'de Kütüphane Gelişmesi Kavramı"nın bir karakteristiğidir. Kütüphane gelişmesinin teori ve uygulaması, uzun yıllar boyunca, tek ideoloji temeline dayanmıştır. Kütüphaneler parti teşkilâtının temelleri sayılmışlardı. Buna karşılık Parti, kütüphanelerin eğitici rolünü artırmak için hiç bir şey yapmadı. Okuyuculara yardım sağlanması ve geniş anlamda toplumun aydınlatılması düşüncesi, SBKP (Sovyetler Birliği Komünist Partisi) emirlerinin mecburi propagandası ile yer değiştirdi. Yönetim ve metodlu kulavuzluk ile ilgili kurallar katı bir iş yapısına ve standard teknolojiye yol açtı; bundan dolayı da dinamik sosyal ihtiyaçların giderilmesinde yetersiz kaldı.

"SSCB'de Kütüphane Gelişmesi Kavramı" üzerinde çalışmaya zorlayan görev, bir sosyal kurum olarak anlaşılmış olan değeri ile birlikte, kütüphanenin yenilenmiş görüntüsünü (imajını) oluşturmağa çalışmaktır. Geleceğin kütüphanesi için tasarlanan bazı karakteristikler,

- Çalışmaların insancillaştırılması;
- Kuruluş biçimlerinin çeşitliliği;
- Kütüphane politikasının yönlendirilmesinde mahalli şartlarla uyumlu; kendilerine özgü programlar yapabilme temeline dayanan bağımsızlık;
- Bilgiye tam erişimin sağlanması;
- Kütüphane hizmetlerinin, kütüphanelerin yeni teknik donanımına dayanmalarına ilişkin olanları dahil, genişletilmesi ve iyileştirilmesi;
- Yeni bir ekonomik mekanizmanın kullanılması; ve,
- Sistemin çerçevesi ve ötesi içindeki kütüphane soyutlamasının kaldırılması, olacaktır.

Bu yeni kavram, bir Lenin Devlet Kütüphanesi uzmanları topluluğunca hazırlanan yeni bir kütüphane kanunu tasarısının geliştirilmesinde hareket noktası olarak hizmet etmektedir. Bu, *yeniden yapılanma* (perestroyka) zeminine dayalı bir yasal kütüphane çalışması sağlama sistemine ilişkin ilk belgedir. Taslak kanunda okuyucuların ilgi ve ihtiyaçlarının üstünlüğünü ve kütüphanelerce sağlanan bütün bilgileri edinme haklarını garanti eden maddeler yer alıyor. Toplum ile kütüphaneler arasında ilişki kurulmaktadır. Onların ilişkisi bir yandan kütüphanecilik mesleğinin himaye edilmesi, öte yandan bilginin evrensel edinilebilirliğinin tam olarak gerçekleştirilebilmesi şeklinde karakterize edilebilir.

Kendi kendini yöneten kütüphanelere ilişkin düzenlemeler, devletinkilere paralel olarak, son iki-üç yıl içinde yapılmıştır. Onlar, yönetim gücünün Bakanlık hiyerarşisi içindeki bir yerde toplanmasına karşı koyarlar. Alternatif programlı kütüphane derneklerinin (sendikalarının) ve kuruluşlarının sayısı da artırılmıştır. Moskova'da ve Leningrad'da Kütüphane dernekleri kurulmuştur. Bölgesel (cumhuriyet ve şehir düzeyinde), bakanlıklarla ve branşlarla ilgili düzinelerce dernek de oluşmuştur. Şimdi bir SSCB Kütüphane Kurumları ve Dernekleri Federasyonunun kurulması konusu tartışılıyor. Bütün ülkede bir Tam-Birlik Kütüphaneciler Kongresi için planlar düşünülüyor. Bununla birlikte, yetmişdört yıldır bu boyutta bir kongre hiç toplanmamış olduğundan, hâlâ üstesinden gelinmesi gereken bir çok engeller bulunmaktadır.

Parti sisteminden halk sistemine geçiş

Kütüphane dernekleri ve kurumları ile yenilikçi topluluklar, mahalli yetkililer ile toplumun ilgisini kütüphanelerin etin görevleri üzerinde toplamaa çalışıyorlar. Onlar, mler önermekte, kütüphane ödeneklerinin yükseltilmesi yollarını aramakta ve kütüphaneler için değiştirme programları düzenlemektedirler. Biz, kütüphane yönetiminde parti yönetiminin yerine bir halk sisteminin konulmasına ilişkin güncel işlemlere tanık olmaktadır.

Bu noktada kendi kendini yöneten kütüphaneler için yeni oluşturulan kuruluşlar, yani "Kütüphane Personeli Meclisleri" anılmalıdır. Oluşturulan ilk konseyler arasında SSCB Lenin Devlet Kütüphanesi'nde, Yabancı Literatür için Tam-Birlik Kütüphanesi'nde ve Saltikov-Scedrin Devlet Kütüphanesi'ndekiler bulunmaktadır. Onların rolleri ivedi sorunlara m bulmayı denemekle sınırlı değildir. Aksine onlar, sık sık, kütüphane personelinin uzun süreli hedefleri hakkındaki tartişmalara katılırlar. Hattâ, kütüphane personeli meclisinin yeterliği ile ve öteki personel kuruluşlarınıninki arasında, bir kütüphanenin özel ihtiyaçlarına cevap verecek en elverişli ilişkiyi bulmaya yönelik bir arayış da vardır.

Kütüphane görüntüsünün iyileştirilmesi

Personel ile çalışma yöneticiliğin bütünleyici parçasıdır. Söz gelişi. Beyaz Rusya'daki merkezileştirilmiş bazı kütüphane sistemlerinde ortaya konulan yeni görüşler ilgi çekicidir. Bunlara, kütüphane hizmetlerinde iyileştirmelere ilişkin düşünceler için öneri kutuları; edebiyat, kültür, sanat, vb. temellerine dayalı kısa süreli kursları içine alan "ekspres niversiteler" dahildir. Brest bölgesinde her ilçeden beş kazananın bir bölge festivaline katıldığı ile "kütüphane günleri" düzenlenmiştir. Programa mesleki beceri yarışmaları, iş oyunları, müzikli diyaloglar, "gelecekteki kütüphanemiz" konulu yıldırım münazaralar giriyor. Böyle olaylar, onları halka daha çok gösterdiği için, kütüphanelerin ve kütüphanecilerin saygınlığını artırmaktadır. Kütüphaneciler tarafından okuyucuları ve öteki yre sakinleri için düzenlenen ("Okuyucuların düşünceleri akşamları", kütüphane-okuyucu.. gibi) toplantılar da kütüphane görüntüsünün iyileşmesine yardımcı oluyor. şimdi, sistem içinde çalışan kütüphane personelinin niteliklerini iyileştirmek için muntazaman düzenlenen seminer ve kurslara psikologlar ve sosyologlar dâvet edilmektedir. Bu uzmanlar personel yönetimi hususunda danışmanlık etmekte, her kütüphanecinin yaratıcı gücünü ortaya çıkarmasına yardımcı olmakta, toplumun yeleri ile etkili iletişim sanatını öğretmekte, gözlem ve olayları genelleştirme yeteneklerinin gelişmesine yardım etmektedir.

Yeniden yapılarına (perestroyka), kişiliği ve bireyciliğin gelişmesini göz önünde tutan aktif bir sosyal politikayı öngörmektedir. Bunun hatırdâ tutulduğu kütüphaneler, ayrıca, hizmetlerini (okuyucularının olumlu veya olumsuz tercihleri ve kütüphane hakkındaki düşünceleri gibi hususları göz önüne alarak) zel sosyal topluluklara yneltmeğe isteklidirler. Bu, kütüphane sisteminin bakanlıklara bağlı katı yapısını ortadan kaldırmakta ve devlet, halk

ve kazanç kütüphanelerini eşit duruma getirmektedir.

Okuyucu istekleri ile halk kütüphanelerinin onları karşılayabilme yollarına ilişkin araştırma, 1989'da Lenin Devlet Kütüphanesi'nce yapıldı. O araştırma, halk kütüphanelerini kullananların basit kültürel zevkteki kişiler olduğunu ortaya çıkardı. Kural olarak eğitim görmüş okuyucular halk kütüphanesine nadiren gitmektedirler. Bu, halk kütüphanelerinin onların ihtiyaç duyduğu yayımlara nadiren sahip olmaları yüzündendir. Hâlen kütüphane, popüler yayınları edinmenin, en hızlı değilse bile, ücretsiz ortamı olarak görülmektedir. İstek genellikle konulu materyale yöneliktir, fakat bunların sağlanabilmesi oranı düşüktür: İstenilen kitapların ancak % 30'u ile % 50'si edinilebiliyor.

Kütüphane dünyasında gelecek gelişmeler

Yukarıda anılan toplulukların ihtiyaçlarına cevap vermek üzere iki alternatif kütüphane geliştirme modeli önerilmiştir. İlk modele göre kütüphane, kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Bunun için o, belli bir okuyucu kategorisine doğru yönlendirilmeli ve uygun literatürü sağlamalıdır. Teknolojik bütün işlemler de değiştirilmelidir. İkinci model, kütüphane statüsünün kitaba özendirilmenin bir kanalı olarak yükseltilmesi suretiyle, eğitim görmüş okuyucu topluluklarına yönelmeyi amaçlar. Bu durumda, bütün kütüphane hizmetleri sisteminde köklü değişiklikler yapılması yanında yeni kütüphane türleri oluşturulması kaçınılmaz olacaktır. Belli toplulukların mevcut kütüphane sisteminin bünyesi içinde karşılanamayan belirlenmiş isteklerini karşılamaya yönelik kütüphaneler şimdiden kurulmuştur. Kültür Vakfı Leningrad Şubesindeki Rus Yahudileri Kütüphanesi, Moskova'daki Tiyatro Çalışanları Sendikası Kütüphanesi, Kiev'deki Yahudi Literatürü Kütüphanesi ve Tambov'daki Nobel Ödülü Kazananlar Kütüphanesi devlet halk kütüphanelerinin alternatifleri olarak belirtilebilir. Ulanovs'taki Karamzin kütüphanesi de yeniden açılmıştır. Bu eskiden, devrim öncesi Simbirsk'te, bir cemaat kütüphanesi idi. Karamzin Anıt Kütüphanesi bir 19. Yüzyıl il halk kütüphanesinin reproduksiyonudur ve onun toplum hayatındaki etkisini yansıtır. Resmi olmayan topluluk ve kuruluşlar da kendi kitap dermelerini oluşturmuşlardır.

Sürekli yayınlar, şiir, tarih literatürü, aile okuması, vb. için sürekli özel şube kütüphaneleri oluşturulması işlemleri; sanatlar, tarih ve öteki alanlarla ilgili karmaşık literatür isteği bulunan topluluklara hizmet etmek için merkezi kütüphane sistemlerince gösterilen çabaların kanıtıdır. Şimdi merkezi kütüphane sistemlerinin faaliyetleri, giderek, mevcut sosyal çevrenin ve özel kullanıcı topluluklarının ihtiyaçlarına doğru yöneliyor. Bu, merkezileştirmenin halk kütüphanesi sisteminin ademi merkeziyeti ile uyum sağladığını gösterir.

Sovyet toplumunun ayrışıklığı, maddi şeyler ile manevi değerlerin dağılım ve tüketimindeki açık farklılık, belli kütüphanelerdeki elverişsiz çalışma şartları ve onların kitap kaynaklarının büyüklük ve terkiibinin hepsi, çok çeşitli bir kütüphane ve bibliyografya sistemini oluşturan unsurlardır. Bu hizmetlerin

üst yetkililerden gelen katı emirlerle görülmesi mümkün değildir. Doğrudan kullanıcı ile çalışarak kütüphaneci, her ayrı duruma ve sürekli değişen şartları karşılayan talimat ve yöntemlere kadar uzanan değerlendirmeler yapmağa uygun yeni kararlar verebilir. Bununla birlikte, kütüphanecinin verebileceği kararlar bazan önceden belirlenmiş olur ve onun etki alanı dışında kalır. Tabii olarak bu, sonuçları etkiler. Yazık ki kütüphaneler ve bibliyografik servisler, ideolojik sınırlamalardan dolayı, uzun bir süre ferdi yaklaşımdan yoksun kalmışlardır. Kütüphanecinin saygınlığı sürekli olarak aşınmıştır. Ülke çapında zorla kabul ettirilen tek biçim okuyucularla çalışma yöntemi, katkıda bulunucu tek faktör olmuştur.

Yöre halkının özel ihtiyaçlarını ve çok milletli bölgelerin özelliklerini tümüyle göz önünde bulundurmak gerekir. Her çeşit boş zaman faaliyetleri geliştirilmeli, kitap yayınlama ve sağlama politikaları nüfusun milli bileşimini ve tercih edilen okuma dilini göz önünde tutmalıdır. Bunlar çağdaş aşamalar olarak not edilebilir ve, belki, onlar Sovyet cumhuriyetlerindeki kütüphane faaliyetlerinde görülecek en önemli müsbet olayların bazılarıdır. Milli ilişkilerin karmaşık ve çok kökenli yapısı ile cumhuriyetlerin mevcut durumundaki dinamik rolleri, kütüphanecilerin dikkatlerini okumayla ilgili dil sorunları üzerinde toplamağa zorlamıştır. Cumhuriyet kütüphanelerindeki bir çok araştırma bölümleri, Rusça ile öteki Slav dilleri arasında en elverişli ilişkinin incelemesini yapmakla görevlendirilmiştir. Cumhuriyetlerdeki kütüphanelere kitap sağlama ve kitap yayınlama çalışmalarının bir tahlili, kütüphaneler arasında sağlamaların ve kitap dağıtımının iyileştirilmesini düşünen üst yetkililere öneriler yapılması ile sonuçlanmıştır.

Ödenek

Kütüphaneler her yerde ciddi mali sorunlarla bunalmaktadır. 55. IFLA Konferansı'nda bu konu daha çok ödenek kaynakları ve kütüphane bütçesinin yapımı bakımlarından ele alınıp tartışıldı.

SSCB'de kitap yayınlama ve dağıtma alanında pazar ekonomisine girilmesi Sovyet kütüphanelerini çalışmalarına ilişkin ödenekleri artırmak için yeni yollar aramaya özendirdi. Şimdi onlar, başka ülkelerdeki meslektaşları gibi, kütüphanelerinin depolarındaki fazla, eski veya kullanım dışı materyallerini satıyorlar. Ülkedeki kütüphanelerce her yıl 150 milyonu aşkın nüsha ayıklanmaktadır. SSCB Kültür Bakanlığı kütüphanelerinin kitap depolarından yayınların ikinci el kitap satıcıları aracılığı ile satışını kapsayan bir deneme, her yıl 30 ila 50 milyon nüshanın halk kullanımı için geri dönebildiğini gösterdi. Elde edilen para kütüphane dermesinin yenilenmesine ayrılmaktadır.

Özürülüler İçin Kütüphane Hizmeti

SSCB'de toplum anlayışındaki değişiklikler, özürülülere -sakatlar, hastanede yatanlar, görmeyenler, yaşlılar, vb.- hizmete yönelik dikkatlerin artışı ile sonuçlanmıştır. "SSCB'de Kütüphanecilik Kavramı" sosyal bakımdan avantajlı olmayan topluluklara kütüphane hizmeti verilmesini, bir öncelik ögesi

olarak şart koşmuştur. Söz gelişi, RFSSC (Rusya Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti)'nin Körler İçin Merkezi Cumhuriyet Kütüphanesi, bir körlere kütüphane hizmetlerinin köklü iyileştirilmesi programı geliştirmiş ve uygulamıştır. Özelde, görme yeteneği zayıf kişiler için bir yayınevi kurma yanında özel türde kitaplar basmak için bir plan tasarlıyor. Kütüphanelere özel donanım da sağlanmaktadır. Bu, kütüphanenin özürsüz kişilerce kullanılması içindir ve kütüphanelerin rehabilitasyon işlevine katkıda bulunmaktadır.

Sonraki kuşak

Sonraki kuşağa ilişkin beklentiler kaygılar veriyor. Günümüzün genç insanları toplumda aşağı düzeyde bir ahlâk ve pek az manevî haberlilik ile büyüyorlar. Bilgileme kültürü de sonraki kuşağın ihtiyaçları için yeterli değil. Üstelik araştırmacılar, okumanın artık gencin boş zaman faaliyetlerinde önemli bir rol oynamadığını keşfetmişlerdir. Okuldan ayrılanlar az gelişmiş bir literatür değerlendirmesi ile karşılaşmakta ve yollarını bir halk kütüphanesi çevresinde bulma hususunda güçlüğe uğramaktadırlar. Bu yüzden kütüphaneciler çabalarını özel okuyucularla ferdi çalışmalar yapma üzerinde toplamağa zorlanıyorlar.

Bu durumu ortadan kaldırmak için hangi tedbirler alınıyor? Leningrad bölgesindeki kütüphaneciler, bu konuda tümüyle "karşı bağlantı"yı araştırıyorlar. Okullu gençlere yönelik kütüphane bölümlerinde, çocuklara şu metin sunuluyor:

"Sevgili arkadaş! Bugün kütüphanemize geldiniz ve şimdi ayrılıyorsunuz... Düşünceniz nedir? Burada kendinizi rahat hissettiniz mi? Sıcak bir konukseverlik gördünüz mü? Lütfen çok renkli kartların eğiliminizi yansıtanını seçiniz ve kutuya atınız".

Sonra altında şu açıklama veriliyor: Sarı-"İyi, fakat daha iyi olabilir"; kırmızı-"Mükemmel"; kahverengi-"Sevmedim"; mor-"Bir daha hiç gelmeyeceğim!"

Çocuklar arasında genel estetik değerlendirme yapmaya yönelik bir deneme de Beyaz Rusya kütüphanecileri tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu deneme bazı özendirici sonuçlar vermiştir. Derslerde uygulanan araştırma yöntemleri anlamlı biçimde değişti. Çocuklara "Punch ve Judy" öyküsü anlatıldı; onlar Prokofiev'in "Peter ve kurt" senfonik masalını seslendirdiler, vb. Konser bilmececi, "Koca karı masalları", *Müziyen Masalcıları Kendi Sesleri İle Tanı*, piyes ve resim yarışmaları düzenlendi. Kitaplar yanında resim reproduksiyonları, film şeritleri, slaytlar ve müzik plakları sıklıkla kullanıldı. Tipik bir oturum 3-4 ders sürüyordu. Lise çocukları ile sendika okulları öğrencileri için "Sanatın alfabesine çalışanlar aşkına estetik eğitimi programı" ihtiyari kursunun bir versiyonu, SSCB Genç İşçiler Kütüphanesi tarafından geliştirildi.

Geçmişte çocuk kütüphaneleri, allenin öteki bireylerinin çocuğun

okumasını geliştirmede oynayabileceği rolü çok az göz önünde bulundurarak, hemen hemen yalnız çocuklar üzerinde duruyorlardı. Bununla birlikte, bir süreden beri bu kütüphaneler kuşaklar arasındaki bağlantıları sağlamlaştırmaya daha çok önem vermeye başlamışlardır. Söz gelişi, RFSSC'nin Devlet Cumhuriyetçi Çocuklar Kütüphanesi, ana-babaların çocuklarının okumalarına klavuzluk rolü oynamaya hazır bulunma durumunu belirlemek amacıyla psikolojik bir araştırma yaptı. Genç kuşağın okuma düzeyi üzerinde alle etkisinin sonuçlarına ilişkin bir değerlendirme de yapıldı. Sonuç verileri, çocuk kütüphanelerinin, onların hayati rolünün daha çok farkına varmış olarak, ana-babalarla ferdi çalışma organizasyonunu ilerletmelerine yardımcı olmaktadır. Şimdi, kütüphanelerde "Ana-Baba Kulüpleri" ve "Alle Okuma Okulları" konuk ediliyor. "Çocuklarla Kütüphane Çalışması Üzerine Sovyet-Amerikan Kollogyumu" (1989) katılanlara ilgi çekici deneyimler kazandırdı. Kongre Kütüphanesi'nin girişimi ile 1989, A.B.D.'de "Genç Okuyucular Yılı" ilân edildi. SSCB'de, bu düzenlemeyi tamamlamak üzere gençler (14-16 yaşındakiler) için "Gelin birbirimizi daha iyi tanımaya ve anlamaya başlayalım" adlı bir radyo yarışması yayımlandı.

Kitap dermeleri oluşturulmasına ilişkin yeni bir yaklaşım da gerçekleştirilmelidir. Ayrıca, "Çağdaş Toplumda Kitabın ve Okumanın Rolü" araştırması, kütüphane okuyucularının ancak % 5 'nin sağlanan dermelerden tam hoşnut olduğunu göstermiştir. Kuşkusuz kitap sanayinin, biçim değiştirmesi çok yavaştır: O hâlâ dar görüşlü bir tabiattır ve kitap yayınlama ile kitap dağıtım arasında yeni ilişkiler kurma karmaşık işleminin hakkından henüz gelinebemiştir.

Sağlama ve Değiştirme

Şimdi kütüphaneciler çalışma biçim ve yöntemlerinin seçiminde yeni tür bir bağımsızlığın zevkini yaşıyorlar. Okuyucuların ihtiyaç duydukları literatürden ayrı kalmasını önleme çabaları içinde, kitap sağlamada önemli değişiklikler olmaktadır. Bu, kitap yayıncılığı dünyasındaki ticari eğilimlere uygun düşmektedir. Son değişiklikler şu sonuçları vermiştir:

- Kütüphaneler için kitap sağlanmasına öncelik verilmesi,
- Kütüphane kitap sağlama ajanslarının mahalli kültür bürolarının yönetimi altına girmesi,
- İkinci elden kitap pazarları ağı içinde kitap değiştirilmesi,
- Kütüphanelerce sağlanan materyallere yönelik gerçek pazar fiyatları üstündeki ek yüklerin sınırlandırılması, ve
- Kitap ticaretinde işbirliği öğelerinin geliştirilmesi.

Geleceğin kitap yayınlama ve dağıtım sistemleri devlet sistemine bir alternatif oluşturacak ve (kütüphane dernek ve kurumlarında) aracı olarak hareket eden büyük Tam-Birlik ve bölge kütüphaneleri ile kitap ticaretiyle uğraşan firmalara bağlı yayın evleri tarafından desteklenecektir. Görünüşe göre, yayın evlerine kitap ısmarlanması sistemi yerinde kalacak, fakat öncelik sırası tamamen kamu düşüncesi havuzu temeline oturtulacaktır.

Bağımsız bir maliyet hesabı ve kendi kendini finanse etme sistemine geçiş dolayısıyla kitap değişiminin ana ilke ve biçimleri de değişecektir. Bu yüzden, bağımsızlık ilkesi ile birlikte, literatürün bütün ülkedeki kütüphaneler arasında yeniden dağıtımı artık karşılıklı anlaşma ile gerçekleştirilebilir ve eşit değiştirmeyi sürekli literatür aktarımını, satışları, vb. içine alabilir. Değiştirmenin taraflarına yönelik davranış, kütüphanelerin mali kaynaklarına ve sağlanan literatür türüne göre farklılık göstermektedir.

Özel depolama dairelerinin kapatılmasından hemen sonra, bunların mevcutları kütüphane dermelerini okuyucularca hemen sağlanabilen kitaplarla zenginleştiren bir kaynak oldu. Yasak kitap sergileri ve özel dermelerdeki yayınların genel kullanım için ödünç verilmesi, 1920-1950'lere tarihlenen çok büyük bilimsel ve kültürel değerli literatürün köklerini ortaya çıkarmıştır. Bir veya daha çok devletin bakanlıklarına bağlı kütüphanelerin ortak sağlama ve kaynak paylaşımını canlandıran iyi bilinen faktörlerin bazıları şunlardır:

- Üretilen yayınların sayısındaki artış.
- Değişmez kitap fiyatları.
- Kullanılmayan literatürün (özellikle büyük kütüphanelerde) büyümesi.
- Bilimlerde artan özelleşme.
- Yeni bilgilendirme teknolojilerinin ortaya çıkması.

Kütüphaneler dünya pazarının büyümesine oranlı bütçe büyümeleri ile değil, fakat kendi sağlama politikalarında daha seçici ve konuya dönük bir yaklaşımı benimseyerek ve ortak projeler geliştirerek cevap verebilirler. Buna karşılık, yabancı uzmanlar bu ölçülerin yaşayabilirliği hususunda uyumsuzluk halindedirler. Söz gelişi, Amerikan kütüphanecilik basınında karşı görüşler ileri sürülmüştür: Böyle yöntemlerin yararının reddinden o en iyimser iddialara kadar bu, araştırma kütüphaneleri dermelerini oluşturmanın yeterliğini garanti edecek temel faktörlerden biridir.

SSCB'de bu sorun Lenin Devlet Kütüphanesi'nce gerçekleştirilen kavramın ana ilkelerinin biçimlendirildiği bir araştırma programının parçası olarak incelenmiştir. Milli düzeyde tek, birleşik bir kitap kaynakları sistemi oluşturmak için yapıya ve işleve dayalı bir yaklaşım öngörülmüştür. Bu tek, birleşik sistem, bu gün için ve gelecek kuşaklar için temel oluşturan bilginin evrensel edinilebilirliğini sağlayan cumhuriyet ve merkezi bölge kütüphanelerinin "ana kitap dermesi"ni meydana getirir.

Bir evrensel kitaplar stoku kavramı, deneme olarak, bölgesel kütüphane birimlerinde sınanmış ve bu stokun oluşturulması için bir sağlama planı yapılmıştır. Bu fikir değişik türdeki kütüphanelerin sağlama politikalarında yer bulmuştur. Birleşik kütüphane dermelerinin oluşturulmasında bilgisayara dayalı teknolojinin kullanılması için teknik ve ekonomik şartnameler hazırlanmıştır. Nadiren istenen literatürün ayıklanması için, genel araştırma kütüphanelerinin günlük sağlama işlemleri içinde ölçütler oluşturulmuştur. Sovyet yayınlarının sağlanmasına ilişkin Lenin Devlet Kütüphanesi politikası ile yabancı literatürün sağlanması profili, milli kütüphanede ve cumhuriyet kütüphanelerinde belirleniyor. Sovyetler Birliği içinde bir kitap değiştirme teşkilatının kurulmasına ilişkin belgeler ortaya konulmuştur. "Basılı

materyallerin derleme nüshalarını kullanmanın yararları" konulu bir araştırma programı başlatılmıştır. Uygulamada, Sovyet kütüphaneleri, kendi sağlama politikalarını gerçekleştirmek üzere, peşin para ile süregelen yayınlar satın almaktadırlar.

Otomasyon

Sovyet kütüphaneciliğinin kütüphane ve bibliyografya işlemlerinin otomatize edilmesindeki yavaş yürüyüşünü ortadan kaldırmak için çabalar gösterilmiştir. Şimdiye kadar pek az büyük kütüphanede ilerleme görülmüştür. Buna Tabii Bilimler Kütüphanesi, SSCB Bilimler Akademisi Kütüphanesi, SSCB Devlet Genel Bilimsel ve Teknik Kütüphanesi, SSCB Bilimler Akademisi Sibirya Şubesi Kütüphanesi ile Bilimsel ve Teknik Bilgileme şube merkezleri dahildir.

Bazı otomatize sistemler daha önce Lenin Devlet Kütüphanesi'nde yer aldı ve bunların sayısında, yeniden yapılanmanın bir sonucu olarak, önemli artışlar olacak. Kütüphane şimdi "Vectra" denilen bir veri tabanı alt sistemi ile IBM kişisel bilgisayarlarını kullanıyor. Alt sistem VILS (Virginia Technical Library Service, ABD) kütüphane sisteminin değiştirilmiş bir versiyonudur. O, istekler ve kütüphanenin hazırladığı proje materyalleri çerçevesinde SSCB milli kütüphanesinin özel görevlerine uyarlanmıştır. MAKSI ve ISO-832 veri tabanını kullanan başka ülkelerden gönderilen manyetik teyplerden alınan otomatize veri çıktılarının sağlanmasına ve değişik türdeki terminallerden daha geniş bir giriş yapılmasına özel dikkat gösterilmiştir. Özelde, SSCB Devlet Genel Bilim ve Teknoloji Kütüphanesi, Çekoslovakya, Almanya ve Polonya'dan gelen yabancı süregelen yayınlarla ilgili çalışmaları kolaylaştırmak için karmaşık bir program hazırlamıştır. Doğu Avrupa ülkelerinin kütüphanelerindeki kapitalist ülkelerin süregelen yayınlarına ait 44.000'i aşkın girişi içine alan MAKSI veri tabanı, deneme mahiyetinde çalışmaya konulmuştur. Lenin Devlet Kütüphanesi'nin asıl çabaları, onun teknik bakımdan yeniden donatılmasına ve temelde SSCB Kültür Bakanlığı kütüphaneler ağının, özelde merkezi bölge kütüphanelerinin otomatize edilmesine doğru yönlendirilmiştir. Şimdi bir Kültür Bakanlığı otomatize Bilgileme Kütüphanesi sistemi geliştiriliyor ve Lenin Devlet Kütüphanesi ona katılanlardan biri olacak.

Tabii, 1989-1990'da yayımlanan "SSCB'de Kütüphanecilik Kavramı" ve benzeri materyaller, yenileştirilen Sovyet toplumunda kütüphane imajının taslağını çizmekte ve kütüphanecilerin meslek anlayışının kütüphanecilik uygulamasını nasıl etkilediği hakkında fikir vermektedir. Sovyet kütüphanelerindeki ve kütüphaneciliğindeki önemli biçim değişiklikleri gece karanlığında kalmayacak, ancak Sovyet toplumunun kendi içindeki bir köklü değişiklikler zeminine dayanılarak gerçekleştirilecektir. Bununla birlikte, Sovyet kütüphanecileri de kendilerini büyük bir toplumun, dünya çapındaki bir meslek toplumunun üyesi olarak görmekte; SSCB'deki kütüphane gelişmesi olaylarını da dünya çapındaki kitap üretimi ve bilgileme sistemleri ile bağlantılı olarak düşünmektedirler.

IFLA Journal, 17, 2(1991), 115-127'den
Çeviren: **Necmeddin Sefercioğlu**